

Yaşın atıp yaşnadı
Tuman turup tuşnadı
Adhgır kısır kişnedi
Ögür alıp okraşur

"Şimşek çaktı, bulut durup karşılaştı, aygır kısarak kişnedi, ögür alıp okraşur".

(Baharı anlatarak diyor ki: Bulut, şimşek çaktırdı ve bulutlar coştı, kısarakla aygır baharın geldiğini gö-rerek kişnediler. Her aygır kısrağını aldı).

اگریشتی egrışti: "ال بگگا کد اگریشتی" ol Begge kend egrışti = o, şehri sarmakta Beye yardım etti", "قرآناهی برلایب اگریشتی" kız anası birle yıp egrışti = kız anası ile ip eğirmekte yarıştı". Yardım ettiği zaman da böyle denir; (اگریشور - اگریشماک) egrışür - egrişmek).

اگریشتی ügrışti: "ال انگر بیسک اگریشتی" ol anğar beşik ügrışti = o, ona beşik sallamakta yardım etti", (اگریشور - اگریشماک) ügrışür - ügrişmek).

امریشتی emrişti: "اتم برجا امریشتی" etim barça emrişti = bütün vücudum kaşındı", (امریشور - امریشماک) emrişür - emrişmek).

ارقاشدی arwaşdı: "قام لاز قمع ارقاشدی" Kamlar kamuğ arwaşdı = Kamlar -kâhinler- anlaşılma-

yan bir takım sözler söylediler". Cın çarpmasına karşı yapılan üfürükler de böyledir; (أَرْقَمُ - أَرْقَمُوا arwaşur - arwaşmak).

أَرْقَمْتُ arkaştı: "أَلْ أَيْنِكْ رَلَا يَنْ أَرْقَمْتِي" ol anıñ birle yük arkaştı = o, onunla yardım için yük yükleştı". Bu, her birinin yardım için arkadaşının yükünü sırtlamasıdır. (أَرْقَمُوا - أَرْقَمُوا arkaşur - arkaşmak).

أَلْقَيْتِي alkıştı: "بُؤَى كَبِي بِلَا أَلْقَيْتِي" boy ikki bile alkıştı = iki boy birbirini yok etti". Herhangi bir şeyi yok etmek için yarışmak ta böyledir; (أَلْقَيْتِي - أَلْقَيْتِي alkışur - alkışmak).

أَلْقَيْتِي alkaşdı: "أَلْ مِينِكْ رَلَا أَلْقَيْتِي" ol mening birle alkış alkaşdı = o, benimle alkış alkışladı". Ögmele alkışta yarış yapmak dahı böyledir; (أَلْقَيْتِي - أَلْقَيْتِي alkaşur - alkaşmak). Şu parçada da gelmiştir:

أَلْبَلَا رَا رَغَّ أَلْقَيْتِي كَجْ بِيْر قَلْبِ أَرْقَمْتِي
بِيْر بِيْر أَوْرَا أَلْقَيْتِي أَدْكُرْ مَذِيبًا وَأَتَارَا

Alplar arığ alkışur

Küç bir kılıp arkaşur

Bir bir üze alkaşur

Edhgermedhip ok atar

"Yigitler kıyak öldürüşüyorlar, kuvvetlerini birleştirerek birbirine arka

oluyorlar, birbirlerini öğüyorlar, düşünmeden ok atıyorlar".

(Harbi anlatarak diyor ki: Yigitler birbirini öldürüyorlar, yardım ederek kuvvetlerini birleştiriyorlar, yardımlaşarak birbirlerini öğüyorlar, savaşta ölümden korkmayarak ok atıyorlar).

إزكشتی irkişti: "أَلْ مَنْكَ تَوَارِزْ كِشْتِي" ol manga tavar irkişti = o, mal irkmemekte bana yardım etti". Başkası da böyledir. Yarış için de böyle denir; (إزكشور - إزكشماك) irkişür - irkişmek).

الغشتی elgeşti: "أَلْ أَنْكَرْ أَوْزْ أَلْ كِشْتِي" ol angar un elgeşti = o, un elemekte ona yardım etti". Yarış ta böyledir; (الغشور - الغشماك) elgeşür - elgeşmek).

امغشتی emgeşti: "بُوْ اِيْشْ دَا بُوْ اِيْشْ كِشْتِي" bu işda boy emgeşti = halk birbiri yüzünden, bu işte yoruldu", (امگشور - امگشماك) emgeşür - emgeşmek).

أبلسدی üpleşdi: "بُوْدُوْزْ اِكْهْدِيْ تَعَارِيْنِ اَلْمَشْدِيْ" budun ikinci tavarın üpleşdi = halk birbiri nin malını yağma etti", (أبلسور - أبلسماك) üpleşür - üpleşmek).

أتلشدی ötleşdi: "أَتْلَشْدِيْ نَانْكَ" ötleşdi neng = esya delik deşik oldu", (أتلشور - أتلشماك) ötleşür - ötleşmek).

[*] Burada ibare بُوْدُوْزْ اِكْهْدِيْ تَعَارِيْنِ اَلْمَشْدِيْ şeklinde olsa gerektir; gün-kelimesinden evvel daima ب. kelimesi gelmektedir. Yaşma nishada burada bir kazıntı vardır. B. A.

ötleşür - ötleşmek). Yağma için de böyle denir.

اُتْلَشْدِي ötleşdi: "اَلْب لَز اُتْلَشْدِي" alplar ötleşdi = yigitler savaştı, uğraştı", (اُتْلَشُوْر - اُتْلَشْمَاك) ötleşür - ötleşmek).

اِتْلَشْدِي itleşdi: "اِتْلَشْدِي نَانَك" itleşdi neng = nesnelere itildi", (اِتْلَشْمَاك - اِتْلَشُوْر) itleşür - itleşmek).

اَجْلَشْدِي açılışdı: "مَعْلَا ز اَجْلَشْدِي" kapuğlar açılışdı = kapılar açıldı". Kapalı işler açılırsa yine böyle denir; (اَجْلَشْمَاك - اَجْلَشُوْر) açılışür - açılışmak).

اَدْلَشْدِي edhleşdi: "اَلر اَبْر اَكْبِي اَدْلَشْدِي" olar bir ikini edhleşdi = onlar birbirini ağırladı", (اَدْلَشْمَاك - اَدْلَشُوْر) edhleşür - edhleşmek).

اُدْهَلَشْدِي üdhleşdi: "اَقْوَبِيْر سَبْرَا اُدْهَلَشْدِي" ıvık birbirge üdhleşdi = geyikler birbiri ardınca yürüdü", (اُدْهَلَشْمَاك - اُدْهَلَشُوْر) üdhleşür - üdhleşmek) [+].

اَرْلَشْدِي erleşdi: "اَلر اَر اَكْبِي اَرْلَشْدِي" olar ikki erleşdi = onlar birbiriyle erkeklikte yarış ettiler", (اَرْلَشْمَاك - اَرْلَشُوْر) erleşür - erleşmek).

اَرْلَشْدِي orlaşdı: "بُوْدُن قَع اَرْلَشْدِي" budun kamuğ orlaşdı = bütün halk bağrıştı, çağrıştı, gürültü etti"; (اَرْلَشْمَاك - اَرْلَشُوْر) orlaşür - orlaşmak). Aslı "اَرْلَشْتِي" orılaştı"dır

[+] Bu kelime yazma nüshada doğru olarak (اَدْلَشْمَاك) üdhleşmak) şeklindedir. Basma nüsha yanlıştır. B. A.

أَزْلَجْدِي ızlğđđ: "أَزْلَجْدِي نَأْنْت" ızlğđđ neng = o şey ızıldđ, koptu". Ve yine "كَيْ كَيْ أَزْلَجْدِي" begi kiği ızlğđđ ve "أَلْمَعُ بِرَيْفَلِكْدِي أَزْلَجْدِي" alımlığ bėrimliđdin ızlğđđ" denir ki "karı ile koca ayrıldılar", "alacaklı borçludan uzaklağtı" demektir, (أَزْلَجْدِي - أَزْلَجْدِي أَزْلَجْدِي ızlğđđđ - ızlğđđđđ).

إِشْلَجْدِي iđleđđđ: "أَلْ مِيكْ بِرْأَلْ إِشْلَجْدِي" ol mening birle iđleđđđ = o, benimle iğe yarığ etti"; yardım da bėyledir, (إِشْلَجْدِي - إِشْلَجْدِي) iđleđđđđ - iđleđđđđđ).

إِغْلَجْدِي ığlağtı: "أَغْلَانْ إِغْلَجْدِي" oğlan ığlağtı = çocuklar ağlağtı". Bu kelime ı ile "yığlağtı" diye dahı kullanılır; (إِغْلَجْدِي - إِغْلَجْدِي) ıđlađđđđđ - ıđlađđđđđđ).

أَفْلَجْدِي ewleđđđ: "كَيْ كَيْ أَفْلَجْدِي" kiği ewleđđđđ = halk toplandı, yığıldı", (أَفْلَجْدِي - أَفْلَجْدِي) ewleđđđđđđ - ewleđđđđđđđ[+].

أَفْلَجْدِي awlağtı: "أَلْ بَلْ بِرْأَلْ أَفْلَجْدِي أَيْنَابْ" ol Beg birle awlağtı oynap = o, evini ortaya koyarak Beyle oyun oynadı". Bu, bir kumardır, kumarda ortaya konan nesnenin adı sėylenir; sonra ona "لَشْتِي leğtı"

[+] Basma nűshada "أَفْلَجْدِي ewleđđđđđđ" ğeklinde gėrűlen bu kelime, yazma nűshada "أَفْلَجْدِي awlađđđđđđ" ğeklindeydir. Buna gėre ۆbđr kelimeler de "أَفْلَجْدِي awlađđđđđđ, أَفْلَجْدِي awlađđđđđđđ" olacaktır. B. A.

edati eklenir. Bu suretle kurulan fiilin anlamında kumar bulunur. (أَفْشُورُ - افشور) awlaşur - awlaşmak) [+].

أَفْشُدِي öklüşdi: " bir neng bir üze öklüşdi = bir şey, bir şey üzerine yığıldı" (kumun bir yere, gekirgenin kamış üzerine, halkın kalabalıkta toplanması gibi bir şey, bir şey üzerine yığıldı) demektir. (أَفْشُورُ - أَكْشُمَاكُ) öklüşür - öklüşmek).

أَفْشُدِي aklışdı: " تَكَايُنْكَ قَيْنْ بُوْدُنْ أَفْشُدِي tegme yanğaktın budun aklışdı = her taraftan halk akıştı". Her dereden suyun gelip akışmasına da böyle denir; (أَفْشُورُ - أَفْشِمَانْ) aklışur - aklışmak).

أَفْشُدِي egleşdi: " أَلَرْمَغْ أَدَاوْكَ كَلْشِدْلَارْ" olar kamuğ adhak egleşdiler = onlar birbirine uyup durdular". Bu, bir şey üzerinde halkın birleşmesinden ibarettir; bir nesneyi ayakla çignemek işinde birbirine yardım etmek dahi böyledir; (أَفْشُورُ - أَكْشِمَانْ) egleşür - egleşmek).

أَفْشُدِي igleşdi: " يَلْبِيْ آرْغْ أَكْشُدِي" yılki arığ igleşdi = yılki iyiden iyiye hastalandı", (أَفْشُورُ - أَكْشِمَانْ) igleşür - igleşmek).

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu kelime "أَفْشِمَانْ" awlaşmak" şeklinde ise de, bize göre yanlış olsa gerektir. Kelimenin kökü "ew" olduğuna göre bundan yapılacak fiilin yeğni ahenk ile "ewleşmek" olması gerektir. B. A.

أَمْشَدِي لَارْ emleşdiler: " بِاللَّارِ أَمْشَدِي لَارْ" balıklar emleşdi-
ler = yaralar ilâğlandı", (أَمْشُو لَارْ أَمْشَدِي)
emleşürler - emleşmek).

أَمْشُو ümleşü: " أَلْ أَيْكَ لِجَكَانَ زُردِي أَمْشُو" ol anıñ birle
çögen urdı ümleşü = o, onunla şalva-
rını ortaya koyarak çevgen oynadı",
(أَمْشَمَانْ - أَمْشُو - أَمْشَمَانْ)
ümleşür - ümleşmek).

إَمْشَدِي imleşdi: " أَلْ أَيْكَ يَلَا أَيْكَ إَمْشَدِي" ol anıñ bile
eligin imleşdi = o, onunla elle işa-
retleşti", (إَمْشَمَانْ - إَمْشَرْ -
imleşür - imleşmek).

أُتْسُقْتِي utsuktı: " أَلْ رِيْمَا قُتْسُقْتِي" ol yarmak utsuktı =
o, oyunda para yutuldu". Başkası da
böyledir; (أُتْسُقَارْ - أُتْسُقَارْ)
utsukar - utsukmak). Şu savda dahi gelmiştir :
" سِنَامَسَا أَرْسِقَارْ ، سَقِيمَسَا أُتْسُقَارْ"
arsıkar, sakınmasa utsukar = insan
sinamasa aldanır, sakınmasa yutulur".
(Bir şey sinanmasa adam aldatılır,
bir işin başlangıcında düşünülmezse
kaybedilir) [+].

أَرْسِقْتِي arşıktı: " أَرْ أَرْسِقْتِي" er arşıktı = adam al-
dandı", (أَرْسِقْمَانْ - أَرْسِقَارْ)
arşıkar - arşıkmak).

أُرسُقْتِي ursuktı: " أَرْ أَرْسُقْتِي" er ursuktı = döğmede

[+] Bu sav, korku ve sınama zamanında söylenir. Basma nüshanın I, 206, 2 de فِي الْغَرِيْبَةِ وَالْأَدْرِ şeklinde bir parça vardır; bu-
nun ikinci kelimesi çıkmamıştır. Doğrusu فِي الْغَرِيْبَةِ وَالْأَدْرِ ola-
caktır. Yazma nüsha böyledir. B. A.

adam yenildi, döğüldü", (أُشْفِقَ - اُشْفِقَ)

ursukar - ursukmak).

السَّقِيّ alsıktı: "أَلْ شَارِبِ السَّقِيّ ol tawarın alsık-
tı = onun meli alındı, soyuldu", (السَّقِيّ
السَّقِيّ alsıkar - alsıkmak).

أَنْدَقِيّ andıktı: "أَرَأَيْتَ er andıktı = adam and

ıgtı". Şu parçada dahi gelmiştir:

فِيضَتْ نَسَايُكَ أَيْكَ كُورِيْنَا
مِنْكَ كَيْ يَلْبُ أَوْزِيْنَا بِرُكَا لِرَأْيِكَ كُورِيْنَا [+]

Koyyaşup yatsa anıñ yüzine

Alsıkar ökin anıñ sözine

Ming kişi yolıgı bolub özine

Bergeler ödün anıñ köbine

"Kim onun koynuna girip yüzüne baka-
rak yatsa, onun sözleriyle aklını al-
dırır. Bin kişi kendini ona feda e-
der, onun gözlerine kendilerini ve-
rirler".

(Bir kimse onunla yatsa ve yüzünü gör-
se, sözünün güzelliğinden, şarkılarıyla
le aklı gider, binlerce kişi onun gü-
zelliğine kendisini feda eder), (أَنْدَقِيّ
أَنْدَقِيّ andıkar - andıkmak).

أَنْجَكِيّ ingikti: "أَرَأَيْتَ er ingikti = adamın so-
ğuk su dökmekten duygusu gitti, sanki
bayıldı, büzüldü, titredi", (أَنْجَكِيّ)

[+] Bu parça اَنْدَقِيّ kelimesinden evvel geçen السَّقِيّ kalime-
sinden sonra gelmesi lâzımken nasılsa buraya konmuş; biz de
bozmadık. B. A.

inçiker - inçikmek).

استيكتي östikti: "أرْبُؤَيْشْ قَا استيكتي" ol bu işka östikti = o, bu işi özledi, bu işe istek gösterdi", (استيكتي - استيكتي östiker-östikmek). Aslı "أرْبُؤَيْشْ öztikti"dir.

إرْبُؤَيْشْ irpeldi: "إرْبُؤَيْشْ يِغَاغْ يرْبُؤَيْشْ" yığağ irpeldi = ağaç biçildi", (إرْبُؤَيْشْ - يرْبُؤَيْشْ irpeldür-irpelmek). Şu savda dahi gelmiştir: "إرْبُؤَيْشْ أِنْكَأَرْبُؤَيْشْ إيشْ" onğay irpeldi iş = iş düzeltilmek istendi, fakat bozuldu" [+].

أرْبُؤَيْشْ artıldı: "أرْبُؤَيْشْ أَرَاتْ أَرْبُؤَيْشْ" er at üze artıldı = adam atın üzerine artıldı". Bu, insan vücudunun yarısı bir tarafta, öbür yarısı öteki tarafta olmak üzere bulunmasıdır. "أَرَاتْ أَرْبُؤَيْشْ أَرَاتْ" tagar eşyek üze artıldı = dağarcık eşegin üstüne artıldı". Başkası da böyledir; (أَرْبُؤَيْشْ - أَرْبُؤَيْشْ artılır - artılmak).

أرْبُؤَيْشْ örtüldi: "إيشْ أَرَاتْ أَرْبُؤَيْشْ" iş er üze örtüldi = iş adama örtüldü, kapalı kaldı", "كُؤْكْ" kök örtüldi = gök kapandı, bulutlandı", (أَرْبُؤَيْشْ - أَرْبُؤَيْشْ örtülür-örtülmek). Bunun aslı, bir nesne, baş-

[+] Bu cümlede iki yanlışlık vardır: Birincisi "iş" kelimesi fiilden evvel gelecek iken, sonra gelmiştir. İkincisi, gerek basma ve gerek yazma nüshalarda "كُؤْكْ" şeklinde bulunan kelime yanlış olmalıdır. Doğrusu kolay manasına olan "onğay" olacaktır. Bk: Rad. I. Sa. 1026. Cümleinin doğrusu "onğay iş irpeldi" şeklinde olmalıdır. S. A.

ka bir şeyin altında örtülü kalmasıdır.

اُرتَلْدِي örteldi: "بُكْ اُرتَلْدِي bük örteldi = bük, ağaçlık yakıldı". Başkası da böyledir; (اُرتَلْمَاكْ - اُرتَلْمَاكْ örtelür - örtelmek).

اُرتَلْدِي irteldi: "اُرتَلْدِي نَانَلِكْ irteldi neng = o şey arandı, araştırıldı", (اُرتَلْمَاكْ - اُرتَلْمَاكْ irtelür - irtelmek). Şu parçada dahi gelmiştir:

كَنَكْمُ اُرتَلْدِي بِشَعْمُ قَرْتَلْدِي [+]
كَيْشُ اذْكَ اُرتَلْدِي نَنْ كَنْكْ اُرتَلْمَاكْ

Könglüm içün örtedi

Yetmiş yaşığ kartadı

Keçmiş üdhük irtedi

Tün kün keçüp irtelür

"Gönlüm içten yandı, onulmuş yarayı tırmaladı, geçmiş günleri aradı, gece gündüz geçerek aranır".

(Ağıt olarak anlatıyor: Belâ ateşiyle yandım; onulmuş yaranın başı açıldı; geçen zamanı aradı. Felek onu yakaladı durmadan kovalıyor, araştırıyor).

اُرتَلْدِي öprüldi: "مُونْ اُرتَلْدِي mün öprüldi = çorba içil-

[+] Bu mısradaki geçen "بَشَعْمُ yaşığ" kelimesi, yazma ve basma nüshalarda bu şekilde ise de doğru olmasa gerektir. Doğrusu "بَشَعْمُ başığ" olmalıdır. "Baş"ın eski Türkçede bir manası da "yara"dır. Bu kelime bu manada Türkiyede dahi kullanılmıştır. Nitekim Süleyman Çelebinin Mevlidinde şu beyitte gelmiştir: "Bağı başı Hakkıçün aşıkların, gözü yağı Hakkıçün sadıkların". B. A.

di". Başkası da böyledir; (أَزْمَاكُ - أَزْمَاكُ)
öprülür - öprülme).

أُسْتَلِدِي üsteldi: "سُوْفُ أُسْتَلِدِي" suw üsteldi = su arttı,
çoğaldı". Artırılırsa dahi böyle de-
nir, (أُسْتَلِمَاكُ - أُسْتَلِمَاكُ üstelür - üs-
telmek). Başkası da böyledir.

أُسْتَلِدِي isteldi: "أُسْتَلِدِي نَانِكُ" isteldi neng = o şey
istendi", (أُسْتَلِمَاكُ - أُسْتَلِمَاكُ istelür -
istelemek).

أُسْتَلِدِي eşildi: "بُوَسُوْنُ أُسْتَلِدِي" bu söz eşildi = bu
söz işitildi". Başkası da böyledir;
(أُسْتَلِمَاكُ - أُسْتَلِمَاكُ eşilür - eşilmek).

أَغْتَلِدِي agtıldı: "أَرَاغْتَلِدِي" er agtıldı = adam yere
vuruldu, sarsıldı". Aslı "أَغْتَرِدِي" agtırıldı"dır.
(أَغْتَلِمَاكُ - أَغْتَلِمَاكُ agtı-
lur - agtılmak).

أَقْدَلِدِي awdıldı: "أَقْدَلِدِي نَانِكُ" awdıldı neng = o şey
ele geçirildi, toplandı", (أَقْدَلِمَاكُ - أَقْدَلِمَاكُ awdı-
lür - awdılmak).

أَكْدَلِدِي ikdildi: "أَكْدَلِدِي نَانِكُ" ogul ikdildi = çocuk
terbiye edildi, beslendi". Başkası da
böyledir; (أَكْدَلِمَاكُ - أَكْدَلِمَاكُ ikdilür -
ikdilmek).

أُتْرَلِدِي ötrüldi: "سَبِيْزُغُوْ أُتْرَلِدِي" sıbizgu ötrüldi = dü-
duk öttürüldü". Başkası da böyledir;
(أُتْرَلِمَاكُ - أُتْرَلِمَاكُ ötrülür - ötrülmek).

أُتْرَلِدِي utruldı: "سَاحُ أُتْرَلِدِي" saç utruldı = saç kesil-
di". Başkası da böyledir; (أُتْرَلِمَاكُ - أُتْرَلِمَاكُ utrulür - utrulmek).

utrulur - utrulmak).

أذِرْدِي adhrıldı: "يُولَا دَزْدِي yol adhrıldı = iki yol ayrıldı". İki arkadaş birbirinden ayrıldığı zaman da böyle denir. Yılların ayrılması ve uzaklaşması da böyledir; (أذِرْلُ - أذِرْلَاق adhrılır - adhrılmak).

أُدْرُدِي üdhrıldı: "أُدْرُدِي نَانْدِي üdhrıldı neng = nesne ayrıldı, seçildi, üründülendi". Bir bölük kimselerin bir yana çekilmeleri de böyledir. "أَنْكَ رَانِي أَدْرُدِي anıng ereni üdhrıldı = onun adamları ayrıldı". (أُدْرُلْ - أَدْرُلْاق üdhrülür - üdhrülmek).

إِسْرِلْدِي ısrıldı: "أَتَاكَ إِسْرِلْدِي etmek ısrıldı = ekmek ısırıldı". Başkası da böyledir; (إِسْرِلْ - إِسْرِلْاق ısrılır - ısrılmak).

أَشْرُلْدِي aşrıldı: "يُوكُ أَرْتُ أَشْرُلْدِي yük arttı aşrıldı = yük tepeden aşırıldı". Başkası da böyledir; (أَشْرُلْ - أَشْرُلْاق aşrılır - aşrılmak).

أَغْرُلْدِي oğrıldı: "أَلْ يَزْكَ أَغْرُلْدِي ol yerge oğrıldı = o yere uğranıldı", (أَغْرُلْ - أَغْرُلْاق oğralur - oğralmak).

أَغْرُلْدِي oğrıldı: "سُنْجُوكُ أَغْرُلْدِي süngük oğrıldı = kemik ayrıldı ve birleşti", (أَغْرُلْ - أَغْرُلْاق oğrulur - oğrulmak).

Şu parçada dahi gelmiştir :

بلجی بلیق بیلر لوز جغای بقر بیلر لوز
ارنگک لر بیلر لوز اذغیح یلا افریشور

Balçık balık yugrulur

Çıgay yawuz yıgrılır -

Ernğekleri ogrulur

Odhuğ bile ewrişür

"Balçık çamur yağrulur, yoksul, miskin kötüleşir, büzülür, parmakları kavuşmaz, az ateşle oğunur".

(Yaz ile kışın karşılaşmasını anlatarak diyor ki: Balçık çamur toplanır, yoksul, miskin başını yakasının içine çekip büzülür, soğüğün şiddetinden parmakları ayrılır, bir ateş parçasıyla el oğuşturur).

اقرلیدی ewrıldı: "آر اقرلیدی" er ewrıldı = adam yöneldiği yerden çevrildi". Yöneltilisinden çevrilen her kimse için de böyle denir; (اقرلماک - اقرلر - ewrülür - ewrılmek).

اگرلیدی egrildi: "کندا اگرلیدی" kend egrildi = şehir muhasara edildi, sarıldı", (اگرلماک - اگرلر - egrilür - egrilmek). "یپ اقرلیدی" yıp egrildi = ip eğrildi".

اگرلیدی ügrildi: "بیشک اقرلیدی" beşik ügrildi = beşik ırlandı, sallandı", (اقرلماک - اقرلر - ügrilür - ügrilmek).

اقرلیدی emrıldı: "قینار ایش اقرلیدی" kaynar aşıç emrıldı

di = kaynar tencere sendi" (Soğuk su dökülmesi yüzünden kaynıyan tencerenin kaynaması durduğu gibi). "Arıncı emrıldı" er tını emrıldı[+] = adamın canı çıktı, soluğu kesildi". Coşkunluktan sonra senen her şey için de böyle denir; (Arıncı - emrıldı - emrilmek).

Arıncı ırgaldı: "Arıncı ırgaldı = ağaç ırgalandı". Irgalanan her şey de böyledir; (Arıncı - ırgalur - ırgalmak).

Arıncı arwaldı[++] : "Arıncı arwaldı = afsun yapıldı", (Arıncı - arwalur - arwalmak).

Arıncı alkaldı: "Arıncı alkaldı = Bey öğüldü, alkışlandı", (Arıncı - alkatur - alkalmak).

Arıncı irkildi: "Arıncı irkildi = asker çök toplandı". Çoğalan ve irkilen her şey de böyledir; (Arıncı - irkilür - irkilmek)[+++]. Bir başkası

[+] Basma nüshada Arıncı şeklinde geçen bu kelime yazma nüshada "Arıncı amrılmak"tır. Doğrusu da budur. Bu mastardan çıkan yukarıdaki fiillerin buna göre düzeltilmesi gerekir. B. A.

[++] Gerek basma ve gerek yazma nüshalarda "Arıncı arkiş" diye geçen bu kelime "Arıncı arwiş" olacaktır. "Arkiş" kervan anlamındadır. Bk. Dv. I, 89, 14. Brockelmann dahi bu yanlışlığın farkına varmıştır. B. A.

[+++] Basma nüshada Arıncı şeklinde geçen bu fiil yanlıştır. Doğrusu "Arıncı irkilmek" olacaktır. Bugün bile kullanış bu yoldadır. B. A.

toplama dahi böyle denir. Bu fiil, yerine göre müteaddi, yerine göre lâzım olur.

أُرْكُلْدِي ürküldi: "أُرْكُلْجُ بَلْبَارُكُلْدِي ürkünç bolup ürküldi = ürküntü, kargaşalık olup ürküldü"; (أُرْكُلْجُ - أُرْكُلْجُ ürkülür - ürkülmek) [+].

أَلْغَلْدِي elgeldi: "أُونُ أَلْغَلْدِي un elgeldi = un elendi". Başkası da böyledir; (أَلْغَلْجُ - أَلْغَلْجُ elgelür - elgelmek).

أَرْتِنْدِي artındi: "أَرَّ أَرْتِنْدِي er arğısın artındi = adam heybesini ardındi". Başkası da böyledir; (أَرْتِنْدِي - أَرْتِنْدِي artınur - artınmak).

أُرْتُنْدِي örtündi: "أُرَاعَتْ يُونُ أُرْتُنْدِي urağut yüzün örtündi = kadın, avrat yüzünü açtı ?" "أُرْتُنْدِي - أُرْتُنْدِي Yüzünü örterse yine böyle denir; (أُرْتُنْدِي - أُرْتُنْدِي örtünür - örtünmek) [++].

[+] Bu kelimeyi Brockelmann "örkümek" ve "örkünç" diye yazmış ise de yanlışmıştır; doğrusu "örkümek" ve "örkünç" olacaktır. Brockelmann'ı bu yanlışlığa götüren Radloff olmalıdır. Çünkü Radloff Lugatında C.I,1227 de "örkmek" şeklinde yazılmış ve Osmanlıcadan, Çagataycadan geldiği gösterilmiştir. Ve yine Radloff I,1835 te "örkmek" şeklinde yazılarak Osmanlıcadan ve bütün Doğu lehgelerinden geldiği gösterilmiş. Halbuki Radloff burada açık bir tenakuz yapmıştır. Söyle ki bir yerde aynı kelimeyi "örkmek", bir yerde "örkmek" diye yazmıştır.

Brockelmann dahi aynı tenakuza düşmüş. Nitekim Dv.I,137 de geçen "örkünç" sözünü "ü" ile yazmış. Yine bu kelimeyi kitabının 236 ncı sahifesinde de "örkmek" diye yazmıştır. B. A.

[++] Biz asıl metnin ibaresinde bir artıklık görüyoruz. İbare şudur: أُرَاعَتْ يُونُ أُرْتُنْدِي أُرَاعَتْ يُونُ أُرْتُنْدِي أُرَاعَتْ يُونُ أُرْتُنْدِي أُرَاعَتْ يُونُ أُرْتُنْدِي
Bu ibarede "örtündü" kelimesine hem açmak ve hem örtmek mânaları verilmiş. Bize kalırsa أُرَاعَتْ يُونُ أُرْتُنْدِي sözündeki أُرَاعَتْ kelimesi fazla olsa gerektir. "Örtünmek" fiilinin anlamı bellidir. Bunda bir de "açmak", "ağıllamak" gibi mânâ yoktur. B. A.

اُرتَندى örtendi: " اُرتَندى نَغ = nesne yandı", (اُرتَمال - اُرتَمال - örtenmek). Güneş indikten sonra bulutların kızardığı zaman " بُلُت اُرتَندى bulit örtendi" denir. Türkler bunu uğur sayarlar. Şu savda dahi gelmiştir:

" تُلَا بُلُت اُرتَنا اَهْلُك رِي كَلْدُر مَشْجَا بُلُور .
 تَنَكْدا بُلُت اُرتَنا اَقْنا بِي كَر مَشْجَا بُلُور
 tünle bulit örtense ewlük urı keldürmişge bolur.
 Tanğda bulit örtense ewge yağı kirmişge bolur = akşamlayın bulut kızarırsa kadın, erkek çocuk doğurmuş gibi olur. Tanlayın bulut kızarırsa eve duşman girmişge benzer". Türkler, sabahleyin bulutun kızarmasını uğur saymazlar.

اَقْدِندى ewdindi: " اَل اُوْر نَكَا مِيش اَقْدِندى ol özinge yemiş ewdindi = o, kendisi için meyva topladı". Başkası da böyledir; (اَقْدِر - اَقْدِر - ewdinür - ewdinmek).

اُترَندى utrundi: " اَل مَنكا اُترَندى ol manğa utrundi = o, bana dayatmak, karşı koymak istedi", " يَل يِغاجقا اُترَندى yel yıgaşka utrundi = yel ağaca yöneldi", (اُترَناق - اُترَناق - utrunur - utrunmak).

اِسِرَندى isrındı: " اَر اِسِرَندى er isrındı = adam, bir şeye öfkelenip derlendi, toplandı, çekildi, büzüldü". Bu kelime, karnaba-

har ve karnabahara benzer şeyler üzerine iyice pişmeden soğuk su konursa artık pişmiyerek çiy kalması, sinirsek olması halinde söylenir. -Yumşak huylu bir kimsenin sertelmesi de böyledir. (اِسْرِنُورُ - اِسْرِنُورُ - اِسْرِنُورُ).

اَغْرِنْدِي agrındı: "بالغ اَغْرِنْدِي balığ agrındı = yaralı adam acındı, yaralı kimse yaralarından acı duydu", (اَغْرِنْمَاقْ - اَغْرِنْمَاقْ) agrınur - agrınmak).

اَكْرُنْدِي öğrendi: "اَلْ بِلَالِ اَكْرُنْدِي ol bilig öğrendi = o, bilgi öğrendi", (اَكْرُنْمَاقْ - اَكْرُنْمَاقْ) öğrenür - öğrenmek). Şu parçada dahi gelmiştir :

اَزْدَمْ تِلَا اَكْرُنَيْنْ بِلْمَا هَاثَارْ

اَزْدَمْ سِزْنْ اَكْنَسَا اِنْكَمُودَا اِنْكَازْ

Erdem tile öğrenüben bolma küwez

Erdemsizin öğünse enğmegüdhe anğar[+]

"Fazilet iste, öğrenirken gururlanma, bilgisiz kimse öğünse sınav zamanında şaşalar".

(Bilgi ve hikmet için çalış, öğrenmekten çekirme, kibirlenme, bir şey öğrenmeksizin bilgi ve edep taslamak isteyen imtihan zamanında şaşırır).

[+] اَزْدَمْ تِلَا اَكْرُنَيْنْ بِلْمَا هَاثَارْ sözündeki اَكْرُنَيْنْ kelimesi yanlış olsa gerktir. Doğrusu " اَكْرُنَيْنْ öğrenüben" olmalıdır. B. A.

"أَرَزُلُوْا كُرْدِي" er uzluk öğrendi = a-
dam sanat öğrendi".

أَكْرَدِي egrindi: "أُرَاغْتُ رَبِّي أَكْرَدِي" uragut yapı egrindi =
kadın kendisi için ip eğirdi". "Kendi-
sini ip eğirir gibi gösterdi" demek
için de bu kelime kullanılır; (أَكْرَدِي -
أَكْرَدِي egrinür - egrirmek).

أَخْسِنْدِي oxsındı: "أَلْقَيْتُ إِشِيكَ أَخْسِنْدِي" ol kılmış işinçe
oxsındı = o, yaptığı işe pişman oldu",
(أَخْسِنْدِي - أَخْسِنْدِي oxsınur - oxsınmak).

أَرَسِنْدِي ersindi: "أَعْلَى أَرَسِنْدِي" ogul ersindi = çocuk er-
kekleşti", (أَرَسِنْدِي - أَرَسِنْدِي ersinür - er-
sinmek).

أَقْسِنْدِي ewsindi: "أَلْبُوْأَقْسِنْدِي" ol bu ewni ewsin-
di = o, bu evi kendi evi saydı, ora-
da yerleşti bile"; (أَقْسِنْدِي - أَقْسِنْدِي
ewsınür - ewsinmek).

أَجْعِنْدِي ıgğındı: "أَلْقَيْتُ الْكُدَّ إِلَى الْجَعْدِي" ol kuşu eligden
ıgğındı = o, kuşu elinden kağırdı".
Nitekim şu "أَقَادِي بِلْعَانِي الْكُدَّ إِلَى الْجَعْدِي"
yakadaki yalgagalı eligdeki ıgğınur"
savında dahî gelmiştir; "yakadaki ya-
lanırken eldeki kaybedilir" (Yaka-
sındaki yemek döküntülerini yalamak-
la uğraşan kimse, elindeki çanak ve
çanağa benzer şeyleri kaybeder) de-
mektir. Bu sav bir şeye ihtiyacı olan
kimsenin önce elindekini koruması

dir; (اِرْكِنُورْ - اِرْكِنْمَكْ) irkinür - irkinmek).

اِسْكَنْدِي iskendi: " اَتْ اَتْ اِسْكَنْدِي at ot iskendi = at, otu -yavaş yavaş- kopardı". Kıl veya kısa ot koparan kimse için de böyle denir; (اِسْكَنْكْ - اِسْكَنْكْ) iskenür - iskenmek).

اَلْكَنْدِي elgendi: " اُرَاغُتْ اُوْرَا اَلْكَنْدِي urağut un elgendi = kadın -kendisi için- un eledi", (اَلْكَنْكْ) اَلْكَنْكْ elgenür - elgenmek).

اَمْكَنْدِي emgendi: " اَلْ اَلْ اَمْكَنْدِي ol bu işta teslim emgendi = o adam, bu işte çok emendi, çok yoruldu". Bundan alınarak " خَانْ قَرْشِيْقا اَمْكَنْدِي Han karşığa emgendi" denir ki "Han saraya indi" demektir; şöyle ki "Han bu yolda yoruldu ve indi" anlamınadır. Bu söz, Beyler ve büyükler için çok ince bir söz olarak söylenir. (اَمْكَنْكْ - اَمْكَنْكْ) emgenür - emgenmek). Oğuzlar bunu bilmezler [+].

اِبْلَنْدِي üplendi: " اِنْكَ تَفَارِي اِبْلَنْدِي anıñ tawarı üplendi = onun malı yağmalandı, talandı", (اِبْلَنْكْ - اِبْلَنْكْ) üplenür - üplenmek).

اَتْلَنْدِي atlandı: " اَرْ اَتْلَنْدِي er atlandı = adam at-

[+] Kâşgarlı, "bunu Oğuzlar bilmez" demiş ise de bu söz yerinde olmasa gerektir. Oğuzlardan olan Batı Türkleri ve hele Kütahya, Afyon, Uşak, Denizli taraflarının halkı bugün bile bu anlamda "emenmek" fiilini kullanırlar "bu iş için çok emendim" derler ki "çok emek çektim, yoruldu" demektir. B. A.

landı, ata bindi", " اَلْ تَاغَمَا اَتْلَدِي ol tağka atlandı = o, dağa çıktı". Oğuzca. Herhangi bir şeye çıkmak ta böyledir; (اَتْلَمَاق - اَتْلَزْ atlanur - atlanmak).

اَتْلَدِي etlendi: " اَغْل اَتْلَدِي ogul etlendi = çocuk etlendi". Arik iken semiren her şeye de böyle denir; (اَتْلَمَاق - اَتْلَزْ etlenür - etlenmek).

اِتْلَدِي itlindi: " تاش اِتْلَدِي taş itlindi = taş itildi". Başkası da böyledir; (اِتْلَمَاق - اِتْلَزْ itlinür - itlinmek). Çocuk imeklemeye başladığı zaman da böyle denir. "Karşımdan çekil!" denecek yerde " مِيَاق مِيَاق " denir. "بوزدن ايتلين" meninüz yuzdin itlin!" denilir. Bu söz kızgınlık zamanında kullanılır.

اچْلَدِي açıldı: " قَبْع اچْلَدِي kapuğ açıldı = kapı açıldı". Başkası da böyledir. Başka bir söyleyişe göre " اچْلَدِي açıldı" dahi denir. (اچْلَمَاق - اچْلَزْ açılınur - açılınmak).

اچْلَدِي üçlendi: " اچْلَدِي نَانْت üçlendi neng = bir şey üç oldu"; nasıl ki, iki kaz üç olduğu zaman " اچْلَدِي اچْلَدِي iki kaz üçlendi" denir; (اچْلَمَاق - اچْلَزْ üçlenür - üçlenmek).

اچْلَدِي iğlendi: " تَرِغ اچْلَدِي tarığ iğlendi = ekin

içlendi, dane bağladı". Yenecek şey-
lerin ortası, yenilecek hale geldiği
zaman da böyle denir; (إِجْلَنْتُ - إِجْلَنْتُ
içlenür - içlenmek).

أُجْلَنْدِي uçlandı: "أُجْلَنْدِي نَانِكْ" uçlandı neng = bir şe-
yin ucu peyda oldu", (أُجْلَنْتُ - أُجْلَنْتُ
uçlanur - uçlanmak).

أَذْلَنْدِي edhlendi: "أَذْلَنْدِي نَانِكْ" edhlendi neng = o
şey, bir nesne için kullanıldı, yüz-
üstü bırakılmadı". (Deriden kürk, ke-
çeden çizme yapılması gibi); (أَذْلَنْتُ -
أَذْلَنْتُ edhlenür - edhlenmek).

أُذْلَنْدِي üdhlendi: "أُذْلَنْدِي يَلِيكْ" yılık üdhlendi =
yılık kösnedi, erkek istedi, (أُذْلَنْتُ -
أُذْلَنْتُ üdhlenür - üdhlenmek).

أَرْلَنْدِي erlendi: "أَرَاغْتْ أَرْلَنْدِي" uragut erlendi = kadın
evlendi", (أَرْلَنْتُ - أَرْلَنْتُ erlenür -
erlenmek).

أَرْلَنْدِي örlendi: "أَرْلَنْدِي بُلَيْتْ" bulit örlendi = bu-
lut belirdi", (أَرْلَنْتُ - أَرْلَنْتُ ör-
lenür - örlemek). En güzeli "أُورْدِي"
ördi" diye söylemektir.

Şu parçada dahi gelmiştir :

أَيَّ مَبِّ أَكَلَنْتُ
أَقْ بُلَيْتْ أَرْلَنْتُ
بُرْبُرَاوْزَا أَكَلَنْتُ
بَجَلْبُ سُوْ أُنْكَرْ شُوْرْ

Ay kopup [+] ewlenüp

Ak bulut örülenüp

Bir bir üze öklürüp

Sağlup suwı enğreşür

"Ay, çıkıp ağıllanır, ak bulutlar belirir, birbiri üzerine yağılır, suyunu saçarak inler".

(Ay doğup etrafını hâleler gevirdiği zaman bulutlar yükselir, toplanır, gürültü ile yeryüzüne sularını döker).

Ay ağıllandığı zaman Türkler, yağmur yağacak diye uğur bilirlir.

اوزلندی üzlendi: "أرق اوزلندی" [++] urk üzlendi = ip

üzüldü, koptu". Başkası da böyledir;

(أزلنك - أزلنك) üzlündür - üzlenmek).

اوزلندی üzlendi: "أشخ اوزلندی" [++] aşığ üzlendi =

tencerenin kapağı kabardı", (أزلنك -

أزلنك) üzlündür - üzlenmek).

اوزلندی eslendi: "أسلندي نائلك" eslendi neng = bir şey

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu kelime "قَبْ" kopup şeklinde harekelenmişse de yanlış olmalıdır; kelime "قَبْ kopup" olacaktır. Eski Türkçede "kopmak" "zuhur etmek, belirmek" anlamındadır. "Kıyamet kopacak" sözünde dahi bu anlam vardır. Batı Anadolu'da kadınlar, kızdıkları çocuğa "dürüyüp kopmayası" diye ilenirler ki "neşvü nema bulmayası, yaşamıyası, yükselmiyesi" demektir. Bk. Dv. II, 4. B. A.

[++] Bu kelime burada "أرق urk" şeklinde geçiyorsa da yanlış olsa gerektir. Divanın başka yerlerinde "uruk" diye geçmektedir. Bk. Dv. I, 63; I, 181, 1. B. A.

[+++] Brockelmann, her ne kadar bu kelimeyi "özlendi" şeklinde yazmışsa da, bize kalırsa, kelime "üzlenmek" ve "üzlendi" olmalıdır; çünkü bunun "öz" ile hiç bir ilgisi yoktur. "Üst" ve "üze" kelimeleriyle yakınlığı açıktır; çünkü "üzlenmek", "kabarmak ve yükselmek" demektir. B. A.

bir geye takıldı", (اسئلنك - اسئلنك)
eslinür - eslinmek) [+].

اغلندی ewlendi: " اءاغلندی ay ewlendi = ay ağıllan-
dı, hâzelendi", " اءاغلندی ol bu
ewni ewlendi = o adam bu evi kendine
ev edindi"; (اءغلندی - اءغلندی)
nür - ewlenmek).

اگئلندی öklendi: " ارؤق اءگئلندی aruk er öklendi = yor-
gun adam dinlendi", (اءگئلندی - اءگئلندی)
öklenür - öklenmek). Bir adam önceden
anlamayıp ta sonradan anlarsa yine
" اءگئلندی öklendi" denir. Aslı " اءگئلندی
öklendi"dir.

اىغلندی iglendi: " ارأغء اءىغلندی uragut iglendi = kadını
sğrı tuttu". Bir kimsenin bir parça
hastalanması da böyledir [++].

ءمئلندی emlendi: " ارءمئلندی er emlendi = adam kendi-
ne ilâç etti", (اءمئلندی - اءمئلندی)
nür - emlenmek).

+
+ +

BU AYRIMDAN MUZAAF OLAN

ارءى orpattı: " ارءىش ارءى er başın orpattı =

[+] Bu fiil, yazma nüshada " اسئلنك " aslinmak" inlâsındadır. B. A.

[++] Brockelmann bu kelimeyi "ik" şeklinde almışsa da doğru yapmamıştır. Radloff dahı bu yanlışlığa düşmüştür. Bay Cafer-oğlunun "Uygur Sözlüğü"nde sahife 66 da ve son çıkan Uygur metinlerinde hep "ig" şeklindedir. Türkiyatçı ünlü W.Thom-sen'in "Sur le système des consonnes dans la langue Ougou-re" adlı etüdünde bu ve buna benzer seslerin hususiyetleri gösterilmiştir. (K.SZ.II.) B. A.

adam başını ırpertti, saçını dağıttı",

(أَرْبَطُ - أَرْبَطُ orpatur - orpatmak).

إِرْبَطَ ırpetti: "أَلْ يَنْجِ إِرْبَطَ" ol yığaç ırpetti = o, ağaç biçirdi", (إِرْبَطُ - إِرْبَطُ ırpetür - ırpetmek).

أَرْبَطَ artattı: "أَلْ أَرْبَطَ" ol artattı = o, o şeyi bozdu", (أَرْبَطُ - أَرْبَطُ artatur - artatmak).

إِرْبَطَ irtetti: "أَلْ إِرْبَطَ" ol anı irtetti = o, onu istetti, arattı", (إِرْبَطُ - إِرْبَطُ irtetür - irtetmek).

أَرْبَطَ örtetti: "أَلْ بَكَ أَرْبَطَ" ol bük örtetti = o, bükü yaktırdı", Başkası da böyledir; (أَرْبَطُ - أَرْبَطُ örtetür - örtetmek).

إِسْتَمَّ istettim: "مَنْ أَسْتَمَّ" men anı istettim = ben onu istettim, ben onun aranması için arkasından adam gönderdim", (إِسْتَمَّ - إِسْتَمَّ istetür - istetmek).

أَفْتَى oktattı: "بَكَ أَفْتَى" Beg anı oktattı = Bey ona ok attırdı", (أَفْتَى - أَفْتَى oktatur - oktatmak).

أَلْخَطَّ olxuttı: "أَلْ مَنْ أَلْخَطَّ" ol meni olxuttı = o, beni oturttu", (أَلْخَطَّ - أَلْخَطَّ olxutur - olxutmak). Aslı غ ile dir, "أَلْغَى" olguttı"dir. Çünkü خ ile fiil müteaddi olmaz; arasına غ ile müteaddi olur; nitekim "uyardı" demek olan "أَدْعُدِي" udhurdı" ve "do-

yurdu" demek olan "تَدْعُرْدِي" tođhgur-
dı" kelimeleri de böyledir. Burada
fiil ع ile müteaddi yapılmıştır.

أَبْرَأْتُ obrattı: "أَلْ تُؤْرِنُ أَبْرَأْتُ" ol tonın obrattı =
o, elbisesini yıprattı". Başkası da
böyledir, (أَبْرَأْتُ - أَبْرَأْتُ obratur -
obratmak).

أُدْرَبْتُ üdhretti: "أَلْ تُصَارِعُ أُدْرَبْتُ" ol tawarığ üdh-
retti = o, malını üretti, çoğalttı",
(أُدْرَبْتُ - أُدْرَبْتُ üdhretür - üdhret-
mek).

أَغْرَبْتُ agrittı: "أَلْ أُنِي أَغْرَبْتُ" ol anı agrittı = o,
onu agrittı, acıttı", (أَغْرَبْتُ -
أَغْرَبْتُ agritur - agritmak).

أُغْرِبْتُ ograttı: "أَلْ مَنِي إِشْقَا أُغْرِبْتُ" ol meni ıška og-
rattı = o, beni işe gönderdi", (أُغْرِبْتُ -
أُغْرِبْتُ ogratur - ogratmak).

أَكْرَبْتُ ögretti: "أَلْ مَنكَالِكْ أَكْرَبْتُ" ol manğa bilig
ögretti = o, bana bilgi, edeb, hik -
met ögretti". Başkası da böyledir ;
(أَكْرَبْتُ - أَكْرَبْتُ ögretür - ögret-
mek).

أُكْرِبْتُ ügrittı: "أَلْ أُنْكَالِيْشِكْ أُكْرِبْتُ" ol anğar beşik üg-
rittı = o, ona beşik sallattı", (أُكْرِبْتُ -
أُكْرِبْتُ ügritür - ügritmek).

أَمْرَبْتُ emrittı: "فَشِمَاؤْمِنِكَ بَيْنِيْ أَمْرَبْتُ" kaşınmak mening
yinin emrittı = kaşınmak benim vücü -
dumu gıdıklandırdı"; şöyle ki bu, bir

kimsenin koltuk altı veya boynu kaşınırsa bütün beden bundan gıdıklanır, adamcağız gülmeğe başlar. (أَمْرِيْتُرْ - emritür - emritmek).

أَتَسَّيْتِ etsetti: "أَلْأَبِيْتَسَّيْتِ ol meni etsetti = o, beni etsetti, ete isteğimi getirtti", أَتَسَّيْتِ - أَتَسَّيْتِ etsetür - etsetmek).

أَخَسَّيْتِ axşattı: "أَلْأَبِيْأَخَسَّيْتِ ol anı axşattı = o, onu aksattı, topellattı", أَخَسَّيْتِ - أَخَسَّيْتِ axşatur - axşatmak).

أَشَّيْتِ aşşattı: "أَلْأَبِيْأَشَّيْتِ ol anı aşşattı = o, ona yemek arzulattı". أَشَّيْتِ - أَشَّيْتِ aşşatur - aşşatmak).

أَعَّيْتِ ewşetti: "أَلْعَلْمِيْأَعَّيْتِ oglum meni ewşetti = çocuğum bana evi istetti, özletti", أَعَّيْتِ - أَعَّيْتِ ewşetür - ewşetmek).

أَخَّيْتِ oxşattı: "أَلْمِيْأَتَامَاأَخَّيْتِ ol meni atama oxşattı = o, beni atama benzetti", أَخَّيْتِ - أَخَّيْتِ oxşatur - oxşatmak).

أَفَّيْتِ ufşattı: "أَلْأَبِيْأَفَّيْتِ ol etmek ufşattı = o, ekmek ufalattı". Başkası da böyledir, أَفَّيْتِ - أَفَّيْتِ ufşatur - ufşatmak). Doğru olan budur. "أَفَّيْتِ ufşattı" dahi denir.

الشَّقِيْ ol anı ? ..... = o, onu acıktırdı; öyle ki gözleri seçmez

[+] الشَّرُّ - الشَّمَائِكُ. oldu, gözü döndü".

.....).

إِرْعَتَى ırgattı: "أَلْ يِرْعَاجُ إِرْعَتَى ol yıgaç ırgattı = o, ağaç ırgalattı". Başkası da böy-

ledir. Şu parçada dahi gelmiştir:

بِكْتِ لَرِكْ إِشْلَنُو   يِرْعَاجُ يَمِشْ إِرْعَنُو
وَلَا نَكِيكْ أَطَنُو   بَدْرَمْ يَلْبُ أَفْسَلِمْ

Yigitleriğ işlatu

Yıgaç yemiş ırgatu

Kolan kayık awlatu

Bedhrem kılıp awnalım

"Gençleri çalıştırarak, meyva toplatarak, kolan ve geyik avlatarak bayram yapıp avunalım".

(Bir gezintiyi anlatarak diyor ki:

Gençleri meyva toplamakta, ağaç silkmekte, yaban hayvanları avlamakta kullanalım; günlerce sevinç yaparak vakit geçirelim). (إِرْعَتَى - إِرْعَتَاؤُ ırgatur - ırgatmak).

أُلْغَتَى ulgattı: "أُغْلَانُ أُلْغَتَى oğlan ulgattı = çocuk büyüdü". Aslı "أُلْغَادَتَى ulgadhtı"dır, idgam olunmuştur; أُلْغَتَاؤُ - أُلْغَتَاؤُ ulgatur - ulgatmak).

أُرْكُتَى ürkütti: "أَلْ قَوَى أُرْكُتَى ol koy ürkütti =

[+] Bu fiilin gerek yazma ve gerek basma nüshalarda ilk harfinin harekesi yoktur. Brockelmann "eiğtme" geklinde harekelemiş ise de, kaynak göstermemiştir. Biz, bunu kanaat verici bulmadığımız için olduğu gibi yazıp geçtik. Elimizdeki kaynakların hiç birinde de bir ip ucu bulamadık.B.A.

o adam koyun ürküttü". Başkası da böyledir, (اُرْكُوتُ - اُرْكُوتُ - اُرْكُوتُ) ürkütür - ürkütmek).

اَمَّغَتَّى emgetti: " اَلْاَمَّغَتَّى ol emgetti = o, yordu, emek çektirdi", (اَمَّغَتَّى - اَمَّغَتَّى) emgetür - emgetmek).

اَلْاَمَّغَتَّى elgetti: " اَلْاَمَّغَتَّى ol anı un elgetti = o, ona un eletti", (اَلْاَمَّغَتَّى - اَلْاَمَّغَتَّى) elgetür - elgetmek).

اَبْلَغَتَّى üpletti: " اَلْاَبْلَغَتَّى ol anıñ tavarın üpletti = o, onun malını yağma ettirdi", (اَبْلَغَتَّى - اَبْلَغَتَّى) üpletür - üpletmek).

اَتَلَّغَتَّى etletti: " اَلْاَتَلَّغَتَّى ol koy etletti = o, koyunu kestirip et haline getirtti"; (اَتَلَّغَتَّى - اَتَلَّغَتَّى) etletür - etletmek).

اَكْلَغَتَّى öklätti: " اَلْاَكْلَغَتَّى ol neñni öklätti = o, malını çoğalttı", (اَكْلَغَتَّى - اَكْلَغَتَّى) öklütür - öklütmeK).

اَدْلَغَتَّى edhletti: " اَلْاَدْلَغَتَّى ol tavarın edhletti = o, malını iyileştirdi, yüzüstü bırakılmış olan malını islah ettirdi", (اَدْلَغَتَّى - اَدْلَغَتَّى) edhletür - edhletmek).

اُدْهَلَّغَتَّى udhlattı: " اَلْاُدْهَلَّغَتَّى ol oğlın manğa udhlattı = o, oğlunu bana uydurdu, benim arkama düşürdü". Başkası da

[+] Yazma nüshada bu cümle şöyledir : " اَلْاَبْلَغَتَّى ol anı emgetti". B. A.

böyledir; (اذلتُ - اذلتُف) udhla-
tur - udhlatmak).

اشلقتُ işletti: " اَلْاَنْكْرَايشِرْ اِشْلَقْتِ " ol anğar iş iş-
letti = o, ona iş işletti", (اِشْلَقْتُ - اِشْلَقْتِ)
işletür - işletmek) [+].

اشلقتُ aşılattı: " اَلْاَيَافُ اِشْلَقْتِ " ol ayak aşılattı =
o, kabı kenetletti", (اِشْلَقْتُ - اِشْلَقْتِ)
aşlatur - aşlatmak).

اغلقتُ aglattı: " اَلْاَكْشِيْحِي اَغْلَقْتِ " ol kişini aglattı=
o, herkesi savdı, istediği şeyi yapa-
bilmek için yanından herkesi uzaklaş-
tırdı"; (اَغْلَقْتُ - اَغْلَقْتِ)
aglatür - aglatmak).

اغلقتُ oğlattı: " اَلْاَوَارِنُ اَغْلَقْتِ " ol tavarın oğlattı=
o, malını çoğalttı, üretti", (اَغْلَقْتُ - اَغْلَقْتِ)
oğlatur - oğlatmak).

اغلقتُ awlattı: " اَلْمَنْكَا اِغْلَقْتِ " ol manğa ıwık aw-
lattı = o, bana geyik awlattı". Baş-
kası da böyledir; (اَغْلَقْتُ - اَغْلَقْتِ)
awlatur - awlatmak).

اغلقتُ ikletti: " اَلْاَنْكْرَبِيْرْ اِغْلَقْتِ " ol anğar yer iklet-
ti [++] = o, ona yer çığnetti". Baş-
kası da böyledir; (اِغْلَقْتُ - اِغْلَقْتِ)
ikletür - ikletmek).

[+] Bugün "iş" diye kullandığımız bu kelime, eskiden "iş" ve "iş" şekillerinde kullanılmış. "iş" şeklinde kullanıldığına burada geçen "işletmek" fiili tanıktır. "iş" şeklinde kullanıldığına tanık ta Dv. III, 141, 11 deki " اَلْبُ " ol ışığ kiğürdi" sözüdür. B. A.

[++] Basma nüshada harekesiz geçen bu fiil, yazma nüshada " اِغْلَقْتِ " ikletti" şeklinde gonaaktadır. B. A.

اِغْلَتِي igletti: " بُوِيْزُ اَبِي الْكَلْبِيْ bu yer anı igletti =
bu yer onu hastalandırdı", (اِغْلَتَاكَ - اِغْلَتَاكَ)
igletür - igletmek).

اَمْلَيْتِي emlettim: " مَرَاتِيْ اَمْلَيْتِيْ men anı emlettim =
ben onu ilâqlattım", (اَمْلَيْتَاكَ - اَمْلَيْتَاكَ)
emletür - emletmek).

اِمْلَيْتِي imlettim: " مَرَاتِيْ اِمْلَيْتِيْ men anı imlettim =
ben onu -elle veya göz kırpmakla- i-
şaret ettirdim" [+]; (اِمْلَيْتَاكَ - اِمْلَيْتَاكَ)
imletürmen - imletmek).

اَدْحَيْتِي edhnetti: " اَرَا اَدْحَيْتِي er edhnetti = adam deđiř-
ti, bulunduđu halden başka bir hâle
geçti". Bir halden, ayrı bir hâle ge-
çen her nesne için de böyle denir ;
(اَدْحَيْتَاكَ - اَدْحَيْتَاكَ)
edhnetür - edhnet-
mek)[++].

اَرْنَيْتِي ornattım: " مَرَاتِيْ اَرْنَيْتِيْ men neng ornattım =
ben, o şeyi yerine koydum", (اَرْنَيْتَاكَ - اَرْنَيْتَاكَ)
ornaturmen - ornatmak).

اَسْنَيْتِي esnetti: " تَنْكِرُ اَسْنَيْتِيْ Tenđri esnet-
ti = Tanrı yel estirdi". [+++]

[+] مَرَاتِيْ اِمْلَيْتِيْ sözünün Arapça izahında, metin şu yoldadır :
اَمْرًا اِمْلَيْتِيْ اَمْرًا اِمْلَيْتِيْ اَمْرًا اِمْلَيْتِيْ dir. Burada bir yanlışlık
olsa gerekir; çünkü, bu ibarenin manası "kendisine el ile
veya göz ile işaret edene emrettim" demek olur; halbu-
ki "emretmek" fiili, iki meful alır. Burada mefulün birisi
yoktur; şöyle ki, ona elle veya göz kırpmakla işaret eden
adama ne emrettiği söylenmiyor. Türkçe cümleden anlaşıl-
dığına göre bunun Arapça ibaresi şöyle olmalıdır: اِمْلَيْتِيْ اِمْلَيْتِيْ
B. A.

[++] Bu fiil basma nüshada " اَدْحَيْتِيْ edhnetmek" şeklinde ise
de yazma nüshada " اَدْحَيْتِيْ adhnetmek"dir. B. A.

[+++] Yazma nüshada اَسْنَيْتِيْ şeklinde olan bu kelime basma nüsha-
da yanlış olarak اَسْنَيْتِيْ şeklinde çıkmıştır. B. A.

yek anı esnetti = şeytan onu esnetti",

(اَسْنَتُّكَ - اَسْنَتُّرُ esnetür - esnetmek).

اَسْنَمْتُ usnattım: "مِنْ اَنْفِكَ اَسْنَمْتُ" men anğar usnattım = ben ona benzettim" (onu, o zannettım). (اَسْنَمْتُ - اَسْنَمْتُ usnatur - usnatmak).

اَغْنَيْتُ agnattı: "اَلْاُتْرَاقُ اَغْنَيْتُ" ol atın toprakka agnattı = o, atını toprakta agnattı", "اَلْاُتْرَاقُ اَغْنَيْتُ" ol yağak anıñ tilin agnattı = o ceviz onun dilini buruğturdu, kekeme yaptı"; (اَغْنَيْتُ - اَغْنَيْتُ agnatur - agnatmak).

اُلْنَيْتُ ulnattı: "اَلْاُوقُ اُلْنَيْتُ" ol okın ulnattı = o adam okunun ağacını, altını üstüne getirterek düzeltirdi", (اُلْنَيْتُ - اُلْنَيْتُ ulnatur - ulnatmak).

+ +

MENKUSUN BAŞKA BİR TÜRLÜSÜ

اَوْرُدِي ötürdi: "اَلْمَنْكَا سَوْرُ اَوْرُدِي" ol manğa söz ötürdi = o, bana sözü hatırlattı".

Başkası da böyledir. (اَوْرُدِي - اَوْرُدِي ötürür - ötürmek) [+].

اَيْتُدِي ettürdi: "اَلْاَنْكُرُ بَلِكُ اَيْتُدِي" ol anğar belik ettürdi = o, ona fitil büktürdü". Her

[+] Bu kelime, basma ve yazma nüshalarda yukarıdaki şekilde ise de bize kalırsa burada bir yanlışlık olsa gerektir. Kelime, "öytürdi" ve "öytürmek" olacaktır; çünkü "öy ve oy" "akıl" anlamındadır ve çünkü menkus olan babın icabı da budur. Bk. Çağatay Lügati. 42; Radloff I, 969. B. A.

اَيْتُرُّ - اَيْتُرُّ
bükülen şeye de böyle denir; (- اَيْتُرُّ
اَيْتُرُّ éttürür - éttürmek) [+].

اَجْرُدِي اَجْرُدِي: "أَلْ أَيْ اَجْرُدِي" ol anı ağırdı = o,
onu acıktırdı", (اَجْرُود - اَجْرُود)
açurur - açurmak).

اَيْشُدِي اَيْشُدِي: "أَلْ اَيْشُدِي" olar ikki kagun
oyuşdı = o iki kişi kavun oynamakta ya-
rıştılar". Yardım etmek te böyledir;
(اَيْشُر - اَيْشُر) oyuşur - oyuşmak).

اَيْشُدِي اَيْشُدِي: "أَلْ اَيْشُدِي" ol anğar kapka un
oyuşdı = o, ona, çuvala veya dağarcı-
ğa un basmakta yardım etti". Başkası
da böyledir; (اَيْشُر - اَيْشُر) oyuşur -
oyuşmak).

اَيْكُجِي اَيْكُجِي: "أَلْ اَيْكُجِي" anıñ adhaki kum-
da üyükti = onun ayağı kuma gömüldü".
Başkası da böyledir, "أَلْ اَيْكُجِي"
anıñ adhaki üyükti = onun ayağı -ta-
şa dokunarak- incindi, berelendi";
(اَيْكُجِي - اَيْكُجِي) üyüker - üyükmek).

اَيْلُدِي اَيْلُدِي: "أَلْ اَيْلُدِي" anğar söz ayıldı =
ona söz söylendi", (اَيْلُدِي - اَيْلُدِي)
ayılır - ayılmak).

اَيْلُدِي اَيْلُدِي: "أَلْ اَيْلُدِي" yer oyıldı = yer oyuldu,

[+] Basma ve yazma nüshalarda yukarıda görülen şekilde yazıl-
mış olan bu fiil dahi yanlış olmalıdır. Doğrusu "iytardı,
iytürmek" olacaktır. Fiilin kökü "ig" ve onun başka bir
şekli olan "iy"den gelmiş olmalıdır; nitekim "igirmek"
denildiği gibi "iyirmek" dahi denir. Bugün bile her iki
şekil de kullanılmaktadır. Ayrımın gereği de budur; gün-
kü bu isim müzaf değil, menkus ayrıdır. B. A.

çukurlaştı", " كَوَّ اَيْلِدِي kötü oyul-
dı = yağmur yüzünden dam oyuldu"; اَيْلُونُ;
اَيْلُونُ oyulur - oyulmak).

اَيْلِدِي oyuldu: " اَيْلِدِي نَانَلِي oyuldu neng=bir şey sıkış-
tırıldı", (unun dağarcığına sıkışması
gibi), (اَيْلِاف - اَيْلِاف oyulur - o-
yulmak).

اَيْلِدِي uyaldı: " اَلْ مَدِينِ اَيْلِدِي ol mendin uyaldı = o,
benden bir işte utandı ve o işi üste-
lemekten çekindi", (اَيْلِاف - اَيْلِاف
uyalır - uyalmak).

اَيْلِدِي iyındı: " اَرِ اَيْلِدِي er iyındı = adam ikındı,
aptes bozmak için kendini zorladı",
(اَيْلِاف - اَيْلِاف iyınur - iyınmak).

+ +

BU AYRIMDAN DÖRTLÜLER

اَيْتُرْدِي ayturdu: " اَلْ مَنكَا سَوْر اَيْتُرْدِي ol manğa söz ay-
turdu = o, bana söz söyletti"; اَيْتُرْدِي;
اَيْتُرْمَاق ayturur - ayturmak).

اَيْتُرْدِي oyturdu: " اَلْ مَنكَا قَاغُون اَيْتُرْدِي ol manğa kagun
oyturdu = o, bana kavun oydurdu". Baş-
kası da böyledir; (اَيْتُرْمَاق - اَيْتُرْمَاق
oyturur - oyturmak).

اَيْتُرْدِي oyturdu: " اَلْ اَوْن اَيْتُرْدِي ol un oyturdu = o,
un bastırdı". Başkası da böyledir;
(اَيْتُرْمَاق - اَيْتُرْمَاق oyturur - oyturmak).

اَيْغُرْدِي uygurdu: " اَلْ مَن اَيْغُرْدِي ol meni uygurdu = o,

beni uyardı". ذ ile dahi söylenir;
(أَعْرَضَ - أُعْرِضُ uygurur - uygurmak).

أَيَّرَشِدِي ayrışdı: "الذَّاكِرُ أَيَّرَشِدِي" olar ikki ayrışdı = onlar ikisi birbirinden ayrıldı = "أَيَّرَشِدِي - أَيَّرَشِدِي ayrışur - ayrışmak). ذ ile dahi söylenir.

أَيَّتَلَدِي aytıldı: "سُؤز أَيَّتَلَدِي" söz aytıldı = sözden ve söz gibi şeyden soruldu", (أَيَّتَلَرُ - أَيَّتَلَرُ aytılır - aytılmak).

أَيَّتَنَدِي aytındı: "سُؤز أَيَّتَنَدِي" söz aytındı = söz sormayı kendi üzerine aldı", (أَيَّتَنَرُ - أَيَّتَنَرُ aytınur - aytınmak).

أَيْمَنَدِي eymendi: "أَلْ مَنَدِنُ بُوَإِشْتَا أَيْمَنَدِي" ol mendin bu işte eymendi = o, benden bu işte utandı, ileri gitmekten çekindi"; (أَيْمَنَرُ - أَيْمَنَرُ eymenür - eymenmek).

أَيَّرِلَدِي érildi: "تَامُ أَيَّرِلَدِي" tam érildi = dam gedildi ve gedik açıldı". Başkası da böyledir; (أَيَّرِلَرُ - أَيَّرِلَرُ érilür - érilmek). Bu sözden alınarak -ay sonuna doğru, ay eksilmiye yüz tuttuğu zaman "أَيَّرِلَدِي" ay érildi" denir.

أَيْسِلَدِي ésildi: "أَيْسِلَدِي نَائِكُ" ésildi neğ = nesne eksildi", (أَيْسِلَرُ - أَيْسِلَرُ ésilür - ésilmek).

إيشقايغىلدى éwildi [+]: "ایشقا ایغیلدی işqa éwildi = işe
ivildi", (إيشقايغىل - إيشقايغىل éwilür - éwil-
mek).

+
+ +

BU AYRIMDAN MUZAAF OLANLAR

اينتر oynatti: "ال اني انتر ol anı oynattı = o,
onu oynattı", (اينتر - اينتر oynatur-
oynatmak).

+
+ +

BUNUN BAŞKA TÜRLÜSÜ

ايادي ayadı: "ال تونن ايادي ol tonın ayadı = o,
elbisesini korudu". Başkası da böyle-
dir, "خانانگار ايادي Han anğar ayağ a-
yadı = Han ona lakap verdi", (اياز -
اياق ayar - ayamak).

X

X

X

DÖRTLÜLERDEN ÜÇLÜ OLANLAR

اربادي irpedi: "ال يىغاج اربادي ol yığaç irpedi = o,
ağaç biçti", "ال ايشيغ اربادي ol ışığ
irpedi = o, işi düzeltmek isterken boz-
du"; (ارباز - ارباماك irper - irpe-
mek).

[+] Bu ayırım dört harfli ve menkus olduğuna göre إيشقايغىل fi-
linin "iywildi, iywilmek" şeklinde yazılması gereklidir.
ايرلدى ve ايرلدى kelimeleri için de böyle düşünülebilir. B. A.